

Igitabo cya Daniyeli – Nimeru ijana na mirongo irindwi na gatatu

Igicucu cy'Ubupapa: Guhishura Ingufu n'Imigambi Biri Inyuma ya "Papa wa Hitler"

Jeff Pippenger
2024-04-03

Mu gitabo cyitwa *Hitler's Pope*, umwanditsi John Cornwell atangiza inkuru y'uwo wari kuzaba papa, wategetse mu gihe Hitler yategekaga Ubudage, ayihereye kuri sekuruza we no kuri Papa Piyo IX, birukanywe mu Mujyi wa Roma. Igihe Piyo IX yahungaga ava mu Mujyi wa Roma, yihinduye nk'umubikira, umuntu umwe rukumbi yajyanye na we ni sekuruza w'uwo wari kuzaba papa. Cornwell agaragaza umubano wa hafi w'abo bagabo bombi, hanyuma akerekana uburyo se w'uwo wari kuzaba papa na we yari afitanye isano n'ishingiro ry'ubutegetsi bw'Itorero Gatolika. Mu kubigenza atyo, agaragaza imiterere y'imibereho, iya politiki n'iy'idini y'amateka kuva mu gihe cya Piyo IX kugeza ku Ntambara ya Kabiri y'Isi Yose. icyo cyerekezo rusange cy'amateka kirigisha cyane.

“Indi ntambwe ya papa yo kwihagira ububasha yaratewe, igihe, mu kinyejana cya cumi na rimwe, Papa Gregoriya VII yatangaje ugutungana kw'Itorero ry'i Roma. Mu byo yatanze harimo n'icyavugaga ko itorero ritigeze rikora ikosa na rimwe, kandi ko ritazigera na rimwe rikora ikosa, hakurikijwe Ibyanditswe Byera. Ariko ibihamya byo mu Byanditswe ntibyigeze biherekezwa n'iyi mvugo. Uwo mupontifu w'umwibone na we yihaye ububasha bwo gukura abami ku ngoma, kandi atangaza ko nta cyemezo na kimwe yavugaga cyashoboraga guteshwa agaciro n'umuntu uwo ari we wese, ahubwo ko ari uburenganzira bwe guteshwa agaciro imyanzuro y'abandi bese.”

“Urugero rutangaje rw'imiterere y'igitugu yarangaga uyu muvugizi w'ubudakosa rwatanze mu buryo yafashemo umwami w'abami w'u Budage, Henri IV. Kubera ko yihandagaje akirengagiza ubutware bwa papa, uwo mwami yatangajwe ko yaciwe mu Itorero kandi akuwe ku ngoma. Atinyishijwe no gutereranwa no n'ibikangisho by'abatware be bwite, bashishikarijwe kumugomera n'itegeko rya papa, Henri yabonye ko ari ngombwa kwiyunga na Roma. Ari kumwe n'umugore we n'umugaragu we w'indahemuka yambutse Alpes mu gihe cy'itumba rikaze, kugira ngo yicishe bugufi imbere ya papa. Amaze kugera ku kigo Gregory yari yarahungiyemo, yajyanywe, adafite abarinzi be, mu rugo rw'inyuma, maze aho, mu bukonje bukabije bw'itumba, afite umutwe utwikuruwe n'ibirenge byambaye ubusa, kandi yambaye imyambaro y'agahomamunwa, ategereza uruhushya rwa papa rwo kwinjira imbere ye. Papa ntiyigeze yemera kumubabarira keretse amaze iminsi itatu yiyiriza ubusa kandi yatura ibyaha. Ndetse n'icyo gihe byabaye gusa ari uko umwami w'abami yemeye ko azategereza ukwemezwa na papa mbere yo kongera kwambara ibimenyetso by'ubwami cyangwa gukoresha ububasha bwa cyami. Kandi Gregory, yishimiye intsinzi ye, yirataga ko ari inshingano ye guca bugufi ubwibone bw'abami.” Intambara Ikomeye, 57.

Gregory VII yari “ushyigikiye ukudakosa,” ariko icyo kirego gisekeje nticzagizwe inyigisho yemewe ku mugaragaro (dogma) kugeza kuri Piyo IX, wagize icyo kirego cy’ubupfapfa inyigisho yashyizweho ku mugaragaro mu Nama Nkuru ya Vatikani ya mbere. Iyo nyigisho yemejwe ku wa 18 Nyakanga 1870, hashize imyaka ijana na mirongo itanu ku munsu nyir’izina mbere yo gutunguha kwa mbere kw’abihumbi ijana na mirongo ine na bane.

Icy’ingenzi mu mateka ni uko, ubwo Piyo IX yateguraga Inama Nkuru ya Vatikani ya mbere, kandi agashyira mu bikorwa inyigisho ye yerekeye ukudashobora kwibeshya, impamvu yabimuteye yaturutse ku rwango yari afitiye icyitwaga “ubugezweho.” Ntiyari ishingiyeye ku gitekerezo cy’uko papa atashoboraga gukora amakosa mu gihe asobanuraga inyigisho za Bibiliya, ahubwo yari uburyo bwo kurengera uguhagarara kwa papa kurwanya ingaruka zari zaratewe na Revolisiyo y’Abafaransa. Byari bigamije kurwanya icyari kuzaza kumenyekana amaherezo nka Kominisimu.

Impinduramatwara y’Abafaransa yazanye ihungabana rikomeye mu miterere y’ubutegetsi bw’amahanga y’i Burayi, iherekejwe n’urwango rwihariye ku bwami ari bwo ubupapa. Habayeho imyivumbagatanyo y’Abarepubulikani b’Abataliyani yasunikishije by’igihe gito Piyo wa IX, n’uwari ikiganza cye cy’iburyo, ibakura i Roma. “Ubunyamwuga bwa none,” bwari bugereranywa n’amahame anyuranye y’ubwenge yabyaye n’Impinduramatwara y’Abafaransa, bwari umwanzi ukomeye wa Piyo wa IX, kandi inyigisho ye yo kudashobora kwibeshya yari yaragenewe gushyigikira buri kirego cyose papa yatangaga arwanya ibitekerezo by’abanonajyambere byakomotse ku Mpinduramatwara y’Abafaransa.

Daniyeli igice cya cumi na rimwe, umurongo wa mirongo ine, hagaragaza ko mu mwaka wa 1798, umwami w’ikusi (Ubufaransa butemera Imana), yahaye igikomere cyica umwami w’ikusi y’amajyaruguru (ubupapa).

Inyigisho ya Piyo wa IX ivuga ko adashobora kwibeshya yari ifitanye isano n’intambara igereranywa n’umurongo wa mirongo ine wa Daniyeli cumi n’umwe, kandi kuva mu mpera z’umwaka wa 1869 kugeza mu mwaka wakurikiyeho, Piyo wa IX yakoranyije Inama ya mbere ya Vatikani, izwi nka Vatikani ya Mbere, agamije kwemeza ko papa ari umutwe wa Gatolika, kandi ko Gatolika ari umutwe w’amatorero yose, nk’uko byari byaratangajwe n’itegeko rya Yusitiniyani mu mwaka wa 533.

Inama ya Vatikani ya Kabiri, izwi kandi nka Vatikani II, yabaye kuva mu 1962 kugeza mu 1965. Yari igikorwa gikomeye cyaranze amateka ya Kiliziya Gatolika, kandi yari imwe mu nama nkuru za Kiliziya zifite uburemere bukomeye kurusha izindi mu bihe bya none. Iyo Nama yateranye iyobowe na Papa Yohani wa XXIII, ikomeza no mu gihe cy’ubupapa bwa Papa Pawulo wa VI nyuma y’urupfu rwa Yohani wa XXIII mu 1963. Ni ngombwa kumenya neza itandukaniro ryihariye riri hagati y’izi nama zombi.

Inama ya mbere yagombaga gushyiraho icyo bita “ubukuru bw’ikirenga,” bwa papa, bisobanura ko papa ari we mutegetsi usumba bese, umwigisha n’umushumba w’Itorerero, ushinze kurinda no gusobanura inyigisho z’ukwizera. Ububasha bwe bwari kugena dogima, gutanga amateka y’inyigisho, no gutangaza ku buryo bwemewe ibijyanye n’ukwizera n’imyitwarire, bizwi

nk'ukutayoba kwa papa. Bukubiyemo kandi ububasha bwa papa bw'ubutegetsu ku Itorero ry'isi yose, harimo ububasha bwo gushyiraho abepiskopi, kugena imicungire y'amasakaramentu, no kuyobora imitegekere y'Itorero.

Inama ya kabiri yagombaga kongera kuyoborera Itorero mu muryango wa ekumene. Izo nama zari zifite imigambi inyuranye rwose. Inama ya mbere yari ishyigikiye kubungabunga gakondo, maze ivuguruzwa n'inama ya kabiri yari ishyigikiye ibitekerezo by'ukwibohora. Ayo matsinda yombi yari atandukanye nk'ijoro n'amanywa, kandi ubuhanuzi bwitirirwa amabanga atatu ya Fatima bugaragaza intambara yo mu imbere igereranywa neza n'izo nama zombi.

Ubuhanuzi bugaragaza itsinda rishyigikira ubw'ibanze buhagarariwe na Pius IX ko rihagarariwe n'uwitwa "papa w'umweru," cyangwa "papa mwiza," cyangwa "musenyeri mwiza"; naho irindi tsinda, rifitanye isano na Vatikani II, rigahagararirwa na "papa w'umukara," cyangwa "papa mubi," cyangwa "musenyeri mubi." Impaka z'iyi myumvire yombi ya politiki zigaragazwa igihe usuye ahantu hatagatifu h'igitangaza cya Fatima, i Fatima, muri Porutugali. Iyo winjiye, inzira nyabagendwa iba ishyizwe hagati y'igishushanyo cya papa w'umukara ku ruhande rumwe, na papa w'umweru ku rundi ruhande.

Bityo rero bihinduka kimwe mu bigize umurage w'umuntu wari kuzaza amaherezo akaba icyo iki gitabo cyita papa wa Hitler, ku buryo inkomoko ye ibohanye n'urugamba ruri hagati y'ubugezweho (umwami w'epfo), n'ubukuru bwa papa (umwami w'amajyaruguru).

Birakwiye kumvikana ko umwanditsi w'igitabo turimo gusuzuma yari Umugatolika wari uhagaze neza mu Itorero, kandi ko intego yatangaje yo kwandika icyo gitabo yari iyo kumurikira ikirego cy'uko papa wategetse mu gihe cy'Intambara ya Kabiri y'Isi Yose yaba yarashyigikiye Hitler, Abanazi, cyangwa yaba afite uruhare urwo ari rwo rwose muri jenocide yakorewe Abayahudi n'abandi. Igihe Cornwell avugana kuri sekuru wa Pius XII, wari umwunganizi wa hafi wagize uruhare mu itegurwa ry'Inama ya Vatikani ya Mbere, amateka y'umurwano hagati y'abami b'epfo n'abami b'amajyaruguru aba arimo gukinirwa muri ayo mateka ubwayo. Igihe impinduramatwara yiswe "Republicanism" yageraga mu Butaliyani, mu gihe kingana hafi n'umwaka umwe, Abataliyani birukanye Pius IX mu murwa wa Roma, kandi kuva icyo gihe, ndetse na nyuma y'uko agarutse, icyo ubupapa bwose bwigeze gutunga ni ubutaka bungana na hegitari ijana na cumi, buzwi ku izina rya Vatican City.

Inzira rukumbi rukumbi rukumbi rwonyine rwamushoboje no kugaruka i Vatikani ni ukubifashwamo n'ingabo z'Abafaransa, hamwe n'inguzanyo y'Abashirideli, ba banyemari b'Abayahudi bazwiho ububi. Kugira ngo umuntu asobanukirwe neza uruhare rwa papa mu itsembabwoko ryabaye mu gihe cy'Intambara ya Kabiri y'Isi Yose, bisaba kugira ubumenyi bw'ibanze ku myumvire y'u Burayi ku Bayahudi kuva ku kubambwa kwa Kristo. Igitabo kivuga ko urwango rw'Abayahudi n'irondaruhu ari imyitwarire ibiri itandukanye, kivuga ko urwango Hitler yangaga Abayahudi rwari urw'irondaruhu, kuko Hitler yababonaga nk'icyiciro cyo hasi cy'abantu, mu gihe urwango rw'Abayahudi rwo rwabaterwaga n'uko bishe Imana. Niba ibyo byombi ari kimwe rwose, cyangwa niba koko hariho itandukaniro hagati yabyo byombi, ukuri k'imibereho y'akaga k'Abayahudi ni ikintu gikwiye gusobanurwa neza.

Urugero, muri Amerika muri iki gihe, iyo hakoreshejwe ijambo “ghetto,” abenshi batekereza ko ari izina risobanura igice cy’umuji gikennye kandi cyasenye. Ariko iryo jambo “ghetto,” mu mikoreshereze waryo wa mbere, ryerekezaga ku gice cy’umuji, cyane cyane i Venice mu Butaliyani, aho Abayahudi bahatirwaga gutura mu gihe cy’Ubuzima bwo Hagati. Ghetto ya mbere yashyizweho i Venice mu mwaka wa 1516, igihe Repubulika ya Venice yafatiranyaga Abayahudi mu gace kagenwe k’umuji kitwaga “geto nuovo” (uruganda rushya rw’ikorwa ry’ibyuma), ari na ko nyuma haje kumenyekana nka ghetto.

Mu Burayi mu gihe cy’Ingoma yo Hagati, Abayahudi babuzwaga gutura aho bishakiye, kandi banagenerwa imyuga bemererwaga gukora. Izo nzitizi zashingiye ku busobanuro bwa kera bw’urwango rw’Abayahudi, bwavugaga ko Abayahudi bishe Imana, kandi ko ingorane zabo zose zakurikiyeho bazikururiye ubwabo binyuze mu bikorwa byabo bwite.

Mu Gihe cyo Hagati, byari umugenzo ushyizweho ko Abakristo batashoboraga kuguriza amafaranga cyangwa kwakira inyungu ku nguzanyo. Abayahudi bo ntibarebwaga n’iryo tegeko ribabuza, kandi kuguriza amafaranga biba umwe mu myuga Abayahudi bemererwaga gukora. Abanyamabanki b’Abayahudi, nk’umuryango wa Rothschild, bari abavunjaga amafaranga bitewe n’amabwiriza y’amategeko yabuzaga imyuga bemererwaga gukora. Igihe Pius IX yari akeneye amafaranga yo gusubira i Vatikani, agahinda ko kutongera gutegeka umuji wa Roma karushijeho gukomera kubera ko byamusabaga kwegera Abayahudi ngo bamuhe amafaranga.

Mbere y’uko yirukanwa i Roma, Piyo wa IX yasaga n’aho yari mu ruhande rumwe muri ebyiri z’imyumvire ku Bayuda n’isano ry’Itorerero n’Abayuda. Izo mpande ebyiri zari zigizwe n’abemeraga ko Abayuda, uko byagenda kose uko bibageraho kose, baba bahabwa gusa ibyo bibakwiriyeye, n’undi ruhande rwagaragazaga imbabazi nkeya ku Bayuda. Igihe Piyo wa IX yagarukaga i Vatikani, amaze kwirukanwa, imbabazi yajyaga agaragaza rimwe na rimwe mbere y’ubuhunzi bwe ntiyongeye kugaragazwa ukundi. Mbere y’ubuhunzi bwe yari yarafunze geto yo mu mujyi wa Roma, maze amaze kugaruka yongera gushyiraho iyo geto, anatangira no gushyiraho umusoro ku Bayuda kugira ngo yongere akusanye ibihombo bye by’amafaranga.

Umuntu wa hafi wa Papa Piyo wa IX yari Marcantonio Pacelli, sekuru wa papa wa Hitler. Yari umwunganizi mu by’amategeko wari mu cyiciro cyihariye cy’abunganizi mu by’amategeko bashyigikiraga ubupapa. Umuhungu we yinjiye muri icyo cyiciro nyamwihariko cy’abunganizi mu by’amategeko, kandi n’umwuzukuru we ni ko yabigenje, uwo amaherezo wari kuzaba papa wa Hitler. Nyuma y’uko igitabo gikurikiranya amateka ya sekuru wa Eugenio Pacelli, aya se, n’igihe cye cy’ubuto n’uburere bwe, kijya ku mwanya Pacelli yafashe ubwo yatangiraga umurimo we w’ubupapa. Kubera ko yari umwunganizi mu by’amategeko, akomoka mu muryango w’abunganizi b’indobanure b’ubupapa, yatoranyijwe kuyobora ishami ryihariye mu masezerano, yitwa amakonkordati. Mu 1901 Pacelli yazanywe mu biro by’Umunyamabanga wa Leta wa Papa.

Pacelli yabaye intumwa yo ku mahanga. Mu buryo bw’ubuhanuzi, Pacelli yabaye ingingo yemewe n’amategeko yo guhuzaho yarangije ubusambanyi bw’abami b’isi na papa. Mu mwaka wa 1903, Piyo wa X yimikwaho ikamba nka papa. Ako kanya yatangiye kurwanya “uburozi bw’ubwenge” bwabyaraga “relativisme n’ubushidikanya.” Umuntu wayoboraga umuhati wa Piyo wa X wo

kurandura “modernisme” yari Umberto Benigni, wakoranaga na Pacelli mu biro bimwe. Benigni yigeze kuvuga ku itsinda ry’abanyamateka bo ku rwego rw’isi ko bari abantu kuri bo, “amateka nta kindi ari cyo uretse umuhati uhoraho wo kwiheba ushaka kuruka. Kandi kuri bene uwo muntu hari umuti umwe gusa: inkiko z’Inkwizisiyo!” Kuri Benigni, umunyamateka wagaragazaga impuhwe iyo ari yo yose ku bitekerezo byakomotse ku mpinduramatwara y’Abafaransa yagombaga kwicwa.

Ku buryo bwemewe, Benigni yayoboraga minisiteri y’ikorwa rya poropagande ya papa, ariko mu buryo butemewe na bwo yayoboraga urusobe rw’ibanga rw’ubutasi, rwari rugamije kumenya Abagatolika bose bagiraga impuhwe iyo ari yo yose ku “modernism,” yari yarakomotse ku mwami w’ikusi. Amaherezo, mu wa 1910, umurimo we wavuyemo amabwiriza yategekaga abakozi ba papa kurahira indahiro, yitwaga Indahiro yo Kurwanya Umodernisti. Iracyakurikizwa. Kugira ngo umuntu ahabwe akazi na Vatican agomba kurahira ko yanga ibitekerezo by’umodernisti, ibyo muri iki gihe twakwita ibitekerezo bya gikomunisiti.

Mu ncamake y’igitabo cya Cronwell, ku rupapuro rw’ibanze handitse hati: “Mu myaka icumi ya mbere y’ikinyejana, Pacelli, wari umunyamategeko ukiri muto wa Vatikani kandi ufite ubwenge budasanze, yafashije kubumbabumba ingengabitekerezo y’ububasha bwa papa butari bwarigeze kubaho; mu myaka ya 1920 yakoresheje ubuhanga bw’amayeri n’iterabwoba kugira ngo ashyireho ubutegetsi mu Budage. Mu 1933, Hitler yabaye umufatanyabikorwa we mwiza mu mishyikirano maze hashyirwaho konkordati yahaye Kiliziya Gatolika inyungu mu by’idini no mu burezi, mu gihe Abagatolika basabwaga kwikura mu bikorwa by’imibereho n’ibya politiki. Uku kwegura kwa ‘ku bushake’ kwa Gatolika ya politiki, kwategetswe i Roma, kworohereje izamuka ry’Abanazi.”

Mu nama y’Abaminisitiri yo ku wa 14 Nyakanga 1933, Adolph Hitler yagaragaje igitekerezo cye muri uko kwezi nyine ko amasezerano Pacelli yagiranye n’Abanazi, agahesha Ubudage, yaremye “urubuga rw’icyizere.... mu rugamba rwarimo rukura rwo kurwanya Ubuyuda mpuzamahanga.”

Igitabo cya Cornwell nticyakiriwe neza n’Abagatolika banze kwemera ibimenyetso byagaragazaga ko Pacelli ari we mpamvu nyamukuru yatumye Hitler ashobora kugera ku butegetsi, kuko Ubudage bwari igihugu gifite ubwiganze bw’Abagatolika. Pacelli yari yaragiranye amasezerano abuzza inzu y’itangazamakuru ya Gatolika, ibigo by’amakuru bya Gatolika n’amashuri ya Gatolika kugira icyo bavuga ku cyerekezo cya Hitler guhera mu 1933. Igitabo gikurikirana neza imyumvire ya Pacelli yagaragaraga ku buryo bweruye ko yarwanyaga Abayahudi, ari na we waje kuba papa mu gihe cy’Intambara ya Kabiri y’Isi Yose. Nibura ingingo eshatu zishobora kwemezwa hashingiwe ku masoko y’amateka yizewe cyane akubiye muri icyo gitabo.

Icyamba mbere ni intambara y’umwami wo mu majyaruguru n’umwami wo mu majyepfo, nk’uko bigaragazwa muri Daniyeli igice cya cumi na kimwe. Muri icyamba, abanzi ni Gatolika irwanya ubuhakanyi bwo kutemera ko Imana iriho, papa ahanganye n’Ubukomunisiti. Indi ngingo ni uko papa yakoresheje Ubunazi nk’ingabo ze z’intumwa zirwanya ubuhakanyi bwo kutemera ko Imana iriho mu gihe cy’Intambara ya Kabiri y’Isi Yose, nk’uko papa yakoresheje Ubuporotesitanti bwahakanye ukwizera nyakuri mu mwaka wa 1989, nk’ingabo ze z’intumwa zirwanya ubuhakanyi bwo kutemera ko Imana iriho bwa Leta Zunze Ubumwe z’Abasoviyeti. Igitabo kandi kigaragaza imiterere y’ubuhanuzi yo imbere n’iyo hanze ihagarariwe n’ubutumwa bwa satani bwaturutse mu

gitangaza cyabereye i Fatima.

Intambara yo ku mupaka ya Raphia, ihagarariwe mu mirongo ya cumi na rimwe na cumi na kabiri ya Daniyeli cumi na rimwe, igereranya intambara yo ku mupaka iri gukinirwa ubu muri Ukraine. Intambara ya kera yari intambara ishyushye; iya kabiri ni intambara ya kabiri y'intumwa, aho ingabo z'intumwa zibigizemo uruhare mu guhura kwica. Raphia igaragaza intambara yo ku mupaka nk'iri hagati y'umwami w'amajyaruguru n'umwami w'amajyepfo, ariko ubuhanuzi bwigisha ko kugeza ku itegeko ryo ku Cyumweru rigiye kuza vuba, maraya w'i Tiro yibagiranye, Yezebeli ari i Samariya, kandi Herodiya yasimbutse umunsi mukuru w'amavuko wa Herode. Abo batangabuhamya batatu b'uruhare rw'umwami w'amajyaruguru muri aya mateka y'ubu, ni uko ari inyuma y'amagambo akurura imigozi. Intambara zishyushye, intambara z'intumwa, n'intambara z'ubutita zibaho mu gihe yibagiranye zikorwa n'ingabo z'intumwa ze.

Uburusiya ni we mwami w'amagepfo, kandi ubu buri mu ntambara iri ku mupaka, iterwa inkunga n'abanyaglobaliste bo mu isi y'Ubugerazuba, cyane cyane Abademokarate b'aba-progressive n'Abarepubulikani ba RINO (Republican In Name Only) muri Leta Zunze Ubumwe za Amerika. Igihe Leta Zunze Ubumwe za Amerika zigaragazwa nk'ingabo z'intumwa z'umwami w'amajyaruguru mu murongo wa mirongo ine wa Daniyeli cumi n'umwe, ibiranga byazo bibiri by'ubuhanuzi ni ububasha bwa gisirikare n'imbaraga z'amafaranga. Leta Zunze Ubumwe za Amerika zirimo gukora muri Ukraine umurimo nk'uwo zakoze mu 1989, zifasha Papa kurwanya Uburusiya, kandi izo ngabo z'intumwa ziri ku butaka, zirwanirira Ukraine, zuzuyemo cyane abashyigikiye Abanazi ku buryo n'itangazamakuru risanzwe ridashobora kubihakana. Ubu Roma irimo gukoresha ingabo z'intumwa nk'izo yakoresheje mu ntambara ikaze yari Intambara ya Kabiri y'Isi Yose, no mu 1989, mu kurwanya Uburusiya. Soma igitabo: Papa wa Hitler, Amateka y'Ibanga ya Piyo wa XII.

Tuzakomeza iki cyigisho mu ngingo ikurikira.

“Mu buryo nk'ubwo, igihe Imana yari igiye guhishurira Yohana wakundwaga amateka y'itorero mu bihe bizaza, yamuhaye icyemezo cy'uko Umukiza yita ku bwoko Bwe kandi akabwitaho, imwerekako 'umeze nk'Umwana w'umuntu,' agenda hagati y'ibitereko by'amatabaza, byagereranyaga amatorero arindwi. Mu gihe Yohana yeretswe intambara zikomeye zihurika z'itorero n'ububasha bwo mu isi, yemerewe kandi kubona intsinzi ihurika no gukizwa kw'abizerwa. Yabonye itorero rigeze mu ntambara yica n'inyamaswa n'ishusho yayo, kandi kuramya iyo nyamaswa bigategekwe ku gihano cy'urupfu. Ariko arebye hirya y'umwotsi n'urusaku rw'urugamba, abonayo abantu bari ku Musozi Siyoni bari kumwe n'Umwana w'Intama, bafite, mu cyimbo cy'ikirango cy'inyamaswa, 'izina rya Se ryanditswe ku ruhanga rwabo.' Kandi yongeye kubona 'abanesheje inyamaswa, n'ishusho yayo, n'ikirango cyayo, n'umubare w'izina ryayo, bahagaze ku nyanja y'ibirahuri, bafite inanga z'Imana' kandi baririmba indirimbo ya Mose n'iy'Umwana w'Intama.”

“Aya masomo ni ayo kutwungura. Dukeneye gushinga ukwizera kwacu ku Mana, kuko hari igihe kiri hafi imbere yacu kizagerageza imitima y'abantu. Kristo, ari ku Musozi wa Elayono, yasubiyemo imanza ziteye ubwoba zagombaga kubanziriza kugaruka Kwe kwa kabiri ati: 'Muzumva intambara n'impuha z'intambara.' 'Ishyanga rizatera irindi shyanga, n'ubwami

butere ubundi bwami: kandi hazabaho inzara, n'ibyorezo, n'imitingito ahantu hatandukanye. Ibyo byose ni intangiriro y'umubabaro.' Nubwo ubu buhanuzi bwagize isohozwa ryo ku rugero runaka mu irimbuka rya Yerusalemu, burushaho kwerekezwa ku minsi ya nyuma.”

“Duhagaze ku rugi rw'ibintu bikomeye kandi bikomeye cyane mu bwubahane. Ubuhanuzi buri gusohora vuba. Umwami ari ku rugi. Vuba aha hagiye kutwugurukira igihe kizaba gikurura inyungu ikomeye cyane ku bantu bose bazima. Impaka zo mu bihe byahise zizongera kubyutswa; kandi hazavuka impaka nshya. Ibyabaye bigiye gukinirwa mu isi yacu ntibirarotwa na gato. Satani ari gukora anyuze mu bikoresho by'abantu. Abari gushyiraho umuhati wo guhindura Itegeko Nshinga no kubona itegeko rishyiraho kubahiriza umunsi wa Ku cyumweru ntibazi neza na busa icyo bizavamo. Ingorane ikomeye iri hafi kudutera.”

“Ariko abagaragu b'Imana ntibakwiriye kwiringira bo ubwabo muri iki gihe gikomeye cy'amage. Mu iyerekwa ryahawe Yesaya, Ezekiyeli, na Yohana, tubona uburyo ijuru rifitanye isano ya bugufi n'ibibera ku isi n'uburyo Imana yita cyane ku bayikiranukira. Isi ntiyabuze uyitegeka. Gahunda y'ibizaba iri mu maboko y'Umwami. Nyiricyubahiro wo mu ijuru ni we ufite mu nshingano ze iherezo ry'amahanga, kimwe n'ibireba itorerero rye.” Testimonies, volume 5, 752, 753.